

به تماشای سوگند
و به آغاز کلام
و به پرواز کبوتر از ذهن
واژه ای در قفس است....

آنچه در این شماره می خوانید:

سرمقاله - ۲

تأثیر وراثت در تربیت کودک از منظر اسلام - ۴

اصول تربیت فرزند - ۸

تربیت جنسی فرزند از منظر اسلام - ۱۴

تأثیر رسانه های گروهی بر تربیت - ۲۴

تربیت به ثمره کار خود که انسانی تربیت یافته است می رسند و حیاتی نو می گیرند.

تربیت یک امر دوسویه است که هم تحقق آن نیاز به دو سو(مربی و متربی) دارد و هم نتیجه ی آن دو طرف را شامل می شود. این امر دو سویه وقتی منجر به کشف استعدادها و توانمندی های متربی شود و او را در مسیر کمال یاری رساند، یک حیات فرهنگی و اعتقادی را برای او رقم می زند که هر لحظه می تواند خود را به هدف یا اهداف زندگی نزدیک و نزدیک تر سازد.

در این شماره سعی شده است مجموعه مقالاتی در همین موضوع ارائه شود، که هر یک از زاویه خاصی به تربیت دینی پرداخته است.

۱. بحار الانوار ج ۶۴ ص ۱۲۱، ۲. کافی ج ۱ ص ۱۲۱

طلا یا نقره؟!

انسانی که در معدن کار می کند، همواره در پی کندوکاو لایه هایی از زمین برای به دست آوردن، منابع ارزشمند مادی است. معدن بسته به چیزی که از آن استخراج می شود از ارزش برخوردارند، معدن برخی طلا دارند و برخی نقره و برخی شاید هیچ.

انسان، معدن است. معدنی از طلا و نقره. این معدن باید کشف شود و از مسیر خود به ثمر نشیند. پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله وسلم می فرمایند: الناس معدن کمعدان الذهب والفضه، مردم معدن هایی مثل معدن طلا و نقره هستند.

در مسیر تکامل انسان آنچه او را از دیگران متمایز می سازد و مسیر شکوفایی اش در زندگی را روشن می نماید، تربیت صحیح و همه جانبه اوست.

تربیت و پرورش انسان به فرموده امام رضا علیه السلام امری سخت است، ایشان می فرمایند «لادب کلفه» اما خداوند توان و استعداد آن را در انسان به ودیعت گذارده است. معدن کار، بعد از تحمل سختی ها و رنج های فراوان به طلا یا نقره می رسد گویی تمام خستگی اش از او برداشته شده و جانی تازه می گیرد والدین و مربیان تربیتی بعد از صرف زمان و انرژی فراوان با گذر از پیچیدگی های

مقاله

امام علی علیه السلام
تربیت منتهی در تربیت و خردمندانی است
مومن در رخصت او و اندوهش در دل است

روزی چند بارشمان
به چشمان
کودکت می نگری
و به او
لبخند می زنی؟!

تاثیر وراثت در تربیت کودک از منظر اسلام

تلخیص: گوهر یعقوبی*

خواسته نمی تواند دست یابد جز با ازدواج و انتخاب جفتی که با او آرامش گیرد و موجب کمال او شود و با اشتراکش در تولید نسل بقایابد. خلودن حکیم نیز این نیاز بشر را بی پاسخ نگذاشته است و همانطور که در نظام آفرینش همه موجودات به صورت جفت زندگی می کنند انسان نیز جفتی از جنس خود دارد اما تفاوت زیادی میان جفت گزینی انسان به عنوان اشرف مخلوقات و تولید و تربیت

نسل او با دیگر موجودات وجود دارد.^۳ خداوند متعال که خود اولین مربی انسان است در راه تربیت نسل او نیز راهکارهای زیادی بیان کرده است. به طوریکه در روایات و قرآن حکیم مطالب متعددی در این زمینه یافت می شود.^۴ براساس آنچه در رابطه با تربیت انسان در کتب متعدد به دست آمده است، عوامل موثر بر تربیت انسان سه دسته اند که در دو بازه زمانی از زندگانی بر او تاثیر گذار هستند. عوامل وراثتی که تاثیر آن قبل از تولد است و عوامل تربیتی و محیطی که از تولد تا پایان زندگی انسان قابل تغییر و موثر در سر نوشت اویند.

وراثت

وراثت از مسائلی است که از نظر رفتاری و جسمی تاثیر زیادی بر کودکان دارد.^۵ خصوصاتی که از طریق پدر و مادر و حتی اجداد بسیار دور آن ها به فرزندان منتقل می شود که به عنوان خصوصیات موروثی یا ژنتیکی شناخته می شود. وراثت: مجموعه پدیده های مربوط به انتقال کلیه یا قسمتی از خصوصیات از طرف پدر و مادر و حفظ هویت جسمانی آن

مقدمه
خداوند متعال جهان آفرینش را برای انسان و نسل او خلق کرده است و در جای جای کتاب حکیم قرآن به این موضوع اشاره کرده و از انسان به عنوان جانشین خود بر زمین نام برده است.^۱ بنابراین موجودی به این عظمت باید برنامه ای برای اداره این هستی در حیطة وجودی خود داشته باشد، انسان بر اساس فطرتش حب ذات دارد و کمال طلب و جاودان خواه است و این دلایل خود زمینه خویشت که انسان به دنبال راهی برای پایداری و اثر گذاری عمیق بر این جهان باشد، قبل از این که با صورت مادی خود در این دنیا نباشد. آنچه بیان شد مقدمه ای بود برای طرح موضوعی که انسان ها از آغاز خلقتشان همواره با آن دست در گریبانند و آن تولید نسل و تربیت آن به گونه ای است که دوست دارند با آن شناخته شوند و باقی بمانند و ادامه یابند.^۲ و بشر به این

* برگرفته از پایان نامه با موضوع فرزندآوری و کنترل آن از منظر اسلام، امته چهره، استاد راهنما: خانم مهین هوشمند، باشاواره خانم سیده عفت حسینی تالستان ۹۱

ها تعریف می شود.^۶

ژنتیک یا وراثت، از مهم ترین عوامل سعادت و شقاوت فرد است به طوریکه روایات متعدد داریم که «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الشَّقِيُّ مِنْ شَقِيَّةِ أَبِي بَطْنِ أُمِّهِ وَالسَّعِيدُ مِنْ سَعْدِ أَبِي بَطْنِ أُمِّهِ»^۷ و البته این بدین معنی نیست که انسان هیچ راهی برای سعادت و خوشبختی ندارد چنانکه در حدیثی دیگر داریم «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الشَّقِيُّ مِنْ شَقِيَّةِ أَبِي بَطْنِ أُمِّهِ وَالسَّعِيدُ مِنْ عَظْمِ بَيْتِهِ»^۸ «شقی کسی است که در شکم مادرش شقی بوده، و سعید کسی است که از زندگی دیگران پند گرفته است» هر چند تنها عامل سعادت یا شقاوت فرد وراثت نیست اما ویژگی های جسمی و اخلاقی والدین به فرزند منتقل می شود که به طور طبیعی فرزند راهی برای فرار از آن ها ندارد و این بدان معناست که از قانون وراثت نباید غافل بود.^۹

همانطور که از روایات ذکر شده بر می آید، سجایای اخلاقی و صفات پسندیده یا سیئات اخلاقی و ملکات ناپسند پدران و مادران نیز در فرزندان زمینه هایی را ایجاد می کند. پدران و مادران شجاع و سخی، فداکار و خدمتگزار اغلب فرزندان پرمایه و با فضیلت می آورند و بر عکس از خاندان های بخیل و زبون، خودخواه ترسو بیشتر بچه هایی پست و فرومایه متولد می شوند.^{۱۰} در نظر اسلام فضائل یا رذائل پدران و مادران در فرزندان آثار قابل ملاحظه ای می گذارد و فرزندان وارث آن صفات پسندیده یا ناپسند خواهند بود.^{۱۱} موضوعی که در مورد فرزند حضرت نوح (علیه السلام)^{۱۲} و حتی فرزند امام علی (علیه السلام)^{۱۳} رخ داده است.

ممکن است پاره ای از تغییرات ناگهانی مستند به ریشه های کهن و وراثت های دور دستی باشد که در طول سالیان متعدد در نسل های بسیاری به طور مخفی در سلول نسل وجود داشته است و در شرایط مساعدی ظهور کند و به عبارت دیگر ژن های سازنده صفات جدید در سلول های نسل پدران و اجداد گذشته که به طور غیر فعال وجود داشته و برای ظهور شرایط مساعدی نداشته اند اینک که محیط مساعدی به دست آورده اند از پرده خفا در آمده و صفات تازه ای را به موجود بدهند.^{۱۴}

اساسا به نظر دانشمندان جهان بین انسان امروز و اجداد گذشته اش به وسیله ژن های عامل وراثت ارتباط عجیب و در عین حال پیچیده ای وجود دارد.^{۱۵} «متأسفانه بسیاری از بیماری های ژنتیکی بعد از ازدواج های فامیلی بیشتر امکان بروز می یابند و بسیاری از تحقیقات این

را نشان داده است، زیرا در ازدواج های فامیلی بر حسب درجه خویشاوندی احتمال انتقال ژن معیوب به فرزندان افزایش می یابد. وجود یک فرد معلول با خویشاوندی نزدیک در یکی یا هر دو زوج شانس تولید فرزند معلول را افزایش می دهد بنابراین در مواردی که معلولیت های واضح مثل عقب ماندگی ذهنی، نابینایی، ناشنوایی و یا بعضی از بیماری ها مثل دیابت، بیماری های قلبی، کلیوی و ... در خویشاوندان یک یا هر دو زوج وجود دارد باید با احتیاط بیشتری در مورد این گونه ازدواج ها تصمیم گیری نمود و حتما قبل از ازدواج، با متخصصین ژنتیک مشورت کرد»^{۱۶}

حقوق فرزند

اساس و شالوده شخصیت فرزندان از زمانی پی ریزی می شود که یک زن و مرد طبق سنت آفرینش پیمان زناشویی می بندند. خانواده پناهگاه، مأوا و محل آرامش برای کودکان است و تنها نهادی است که تا زمانی که فرزند به استقلال دست پیدا نکرده و تشکیل خانواده نداده است در آن جا به سر می برد. همان طور که پیشتر اشاره گردید اسلام از مرحله انتخاب همسر دستوراتی دارد که تا مرحله انعقاد نطفه و بعد از آن هنگام تولد این حق و حقوق فرزندان ادامه دارد و بعد از آن نیز به مرحله تربیت کودک و پرورش او که آن هم جزء حقوق فرزند است اشاره می کند.

پدر و مادر وسیله طبیعی برای بوجود آمدن و رشد و تربیت تکوینی فرزند است، و در حقیقت آنان رب ظاهری فرزند هستند که خداوند متعال با نیرو و فعالیت آنان فرزند را بوجود آورده است، و اگر از نظر تربیت روحی و معنوی نیز فعالیت و صرف نیرو کنند، از دو جهت ظاهری و معنوی حق پیدا می کنند. پس پدر و مادر در طریق خالقیت و ربوبیت الهی قرار گرفته، و مظهر این دو صفت پروردگار متعال نسبت به اولاد هستند، و روی این لحاظ؛ تجلیل و حفظ حرمت و اطاعت و خدمت و موافقت آنان از نظر وجهه الهی و هم از نظر طبیعی لازم است.^{۱۷}

حقوق فرزند از دیدگاه، امام سجاد (علیه السلام)

درباره اهمیت حقوق فرزند و بحث تربیت کردنش، خوب است به این کلام گهربار حضرت امام سجاد (علیه السلام) اشاره کرد که ایشان می فرمایند:

صورت کوتاهی کیفر می شوی.
پس درباره او به گونه ای نیک عمل کن که خوبی اثر او در دنیا مشهود و در پیشگاه پروردگار عزری بین تو و او باشد به سبب سرپرستی خوبی که از او کردی و نتیجه ای که از او گرفتی و کمکی جز از ناحیه خدا نیست.

پدر در حق فرزند خود سه وظیفه دارد: گزینش مادر خوب برای او،^{۱۹} انتخاب نام نیکو برای او، و سعی بلیغ در تربیت او. بنابراین آنچه بیان شد هم مرد و هم زن باید در انتخاب همسر دقت کنند چرا که همانطور که گذشت این انتخاب علاوه بر زندگی شخصی زن و مرد بر آینده فرزندان آنان نیز تاثیر دارد و سعادت و شقاوت اخروی و دنیوی او را در پی دارد.
اسلام به عنوان کاملترین دین و روش زندگی برای این مساله نیز راه حل هایی ارائه داده است که اعم از معرفی معیار های انتخاب همسر، آداب همبستر شدن را هم شامل می شود و اینگونه در گام به گام زندگی انسان، او را بی راهنما نمی گذارد.

وَأَمَّا حَقُّ وَلَدِكَ فَتَعَلَّمْ أَنَّهُ مِنْكَ وَ مُضَافٌ إِلَيْكَ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا بِخَيْرِهِ وَ شَرِّهِ وَ أَنْكَ مَسْتَوِلٌ عَمَّا وَلِيَّتَهُ مِنْ حُسْنِ الْأَدَبِ وَ الدَّلَالَةِ عَلَى رِيَّةٍ وَ الْمَعُونَةَ لَهُ عَلَى طَاعَتِهِ فَبِيكَ وَ فِي نَفْسِهِ فَمَثَابٌ عَلَى ذَلِكَ وَ مِعَاقِبٌ فَأَعْمَلْ فِي أَمْرِهِ عَمَلَ الْمُتَزَيِّنِ بِحُسْنِ آثَرِهِ عَلَيْهِ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا الْمَعْدِنِ الَّتِي رِيَّةٌ فِيهَا بَيْنُكَ وَ بَيْنَهُ بِحُسْنِ الْقِيَامِ عَلَيْهِ وَ الْأَخْذِ لَهُ مِنْهُ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ^{۲۰} و اما حق فرزند این است که بدانی او از تو و وابسته به توست. در زندگی دنیا خیر و شرش با توست و تو مسئولیت سرپرستی او را از حس تربیت و راهنمایی او بر خدای عزوجل و کمک او بر طاعت و فرمانبرداری خدا در مورد تو و در مورد خودش به عهده داری. سپس در صورت انجام این مسئولیت ثواب می بری و در

خود را همسر دهید همچنین غلامان و کنیزان صالح و درستکاران را اگر فقیر و تنگدست باشند خلودن از فضل خود آنان را بی نیاز می سازد»^۴. نسواؤکم حُرَّتْ لَكُمْ فَأَتُوا حُرَّتَكُمْ أَيْ شَتَمْتُمْ وَقَتُمُوا لَا تَفْسِكُمْ وَأَقْوَالُ اللَّهِ وَأَعْلَمُوا أَنْكُمْ مَلَاقُوهُ وَ بَشَرِ الْمُؤْمِنِينَ (سوره بقره آیه ۲۳۳)؛ وَ لَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَةَ حَتَّى يُؤْمِنَ وَلَا مَهْمُ مَوْسَمَةٍ خَيْرٌ مِنْ مَشْرُوكٍ وَلَا أُعْجَبِيكُمْ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَةَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَ لَعْنَةُ مَوْمِنٍ خَيْرٌ مِنْ مَشْرُوكٍ وَلَا أُعْجَبِيكُمْ أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَ لَنْ يَدْعُوا إِلَى الْجَنَّةِ وَ الْمَغْفِرَةُ يَأْتِيهِ وَ بَيْنَ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ. بقره ۲۳۷؛ لَا تَنْكِحُوا إِلَّا زَوَاجًا مَرْضِيًّا وَلَا تَنْكِحُوا إِلَّا زَوَانِمَ مَرْضِيًّا وَ حُرْمٌ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ نور/ ۳. رک محمد تقی فلسفی، گفتار فلسفی کودک از نظر وراثت و تربیت تهران: هیئت نشر معارف اسلامی، چاپ پانزدهم، آذر ۱۳۴۱، ۶. محمود منصور، بربخ دادستان، مینار ادب لغت نامه روان شناسی، بی جا، سازمان چاپ و هنر، ۱۳۶۵، ص ۲۴۵. ۷. محمد بن علی ابن بابویه، التوحید (المصنوع) مصحح: هاشم حسینی، قم: جامعه مدرسین ۱۳۸۹ ق، ص ۸۲۵. ۸. محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی، الکافی (ط-الاسلامیه) مصحح: علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق، ج ۸ ص ۹۰۷. ۹. طحیه بلوری، حقوق کودک در اسلام، تهران، انتشارات پارس کتاب چاپ اول، ۱۳۸۷، ص ۲۳. ۱۰. محمد تقی فلسفی، گفتار فلسفی (کودک از نظر وراثت و تربیت)، بی جا، نشر معارف اسلامی، ۱۳۴۳، ص ۱۱. ۱۱. همان، ص ۷۷. ۱۲. بحث است در اینکه چگونه شده کنعان ناخلف گردیده و چرا حضرت نوح او را نیکو تربیت نکرده باید گفت اخلاق و صفات مادر از مجرای خون و شیر در اولاد اثر میکند طبق قانون توارث و برای همین است که در موضوع رضاع فرموده اند باید زن خوش اخلاق و با صفات نیکو و باایمان و خوش صورت انتخاب شود و کنعان در اثر تحت تربیت مادر بودن اخلاق فاسد مادر در او اثر کرده و ناخلف شده خشت اول گر نهد معمار کج تاثیر می رود دیوار کج. بنابراین بعهد مادلان وظیفه بزرگ و مسئولیت سنگینی واگذار شده و میباید منتتهای کوشش را نمایانند و فرزند عزیز خود را نیکو تربیت نمایند زیرا فرموده اند من لم یؤدبه الا یؤدبه الزمان، هر که را پدر و مادر تربیت نکردند روزگار او را تربیت و ادب مینماید و برای تربیت فرزند است که اسلام فرموده زن باید در خانه بنشیند و در مجامع عمومی شرکت نکند و با مردان نامحرم ملاقات و هم نشینی ننماید و بسینما و کافه و کبابها قدم نگذارد تا فکرش آرام و خاطرش آسوده باشد و بتواند کاملاً آنچنان که شاید و باید است فرزند تربیت کند و لیکن متأسفانه زنان مردم ما بهمه جا قدم میگذارند و گاه با اتفاق فرزندان خود و بالنتیجه فرزندانشان هرزه و بی تربیت و ادب بزرگ میشوند و گناهش را بگردن محیط و زمانه و جامعه میگذارند و فکر نمیکنند که جامعه از همانها تشکیل یافته و محیط را همانها بوجود آورده اند محمد بن علی ابن بابویه، علل الشرائع، ترجمه هدایت الله مستترجمی، انتشارات آل علی علیه السلام، چاپ ششم ۱۳۶۶، ص ۷۷. ۱۳. احمل بین الأسنه فان الموت علیک جنة فحمل محمد فسکن بین الرماح والنشاب فوق ففانها علی فضر به بقالم سیفه و قال: لدر کک عرق امک و أخذ الایة و حمل و حمل الناس معه فما کان القوم الا کرما داشتند به الريح فی يوم عاصف و طافت بنوامیه بالجمل و قطع علی خطام الجمل سبعون یدامن بنی ضنه و رمی الهودج بالنشاب و النبل و عرقب الجمل و وقع الهودج و الناس مفترقون یقتتلون، میرزا حبیب الله هاشمی خوبی، منهاج البراهین فی شرح نهج البلاغه (خونی)، تهران، انتشارات مکتبه الاسلامیه، ج ۱۷ ص ۱۴۶۸. محمد تقی فلسفی، گفتار فلسفی، چاپ ۶۸. ۱۵. همان، ص ۶۹. ۱۶. حسام الدین نبوی زاده، ناهید فرامرزی و دیگران، خانواده سالم و جامعه سالم، یاسوج، انتشارات دانشگاه علوم پزشکی یاسوج، چاپ اول، ۱۳۸۵، صص ۲۵-۳۴. ۱۷. حسن بن علی ابن شعبه، تحف العقول، تحف العقول، ترجمه صادق حسن زاده، قم، انتشارات آل علی علیه السلام، چاپ اول، ۱۳۸۲، ص ۵۷۶. ۱۸. صحیفه سجادیه، ترجمه مرحوم الهی قمشه ای، بی جا، موسسه فرهنگی انتشاراتی طوبی محبت، چاپ اول، ۱۳۸۶، ص ۳۱۱. ۱۹. حسن بن علی ابن شعبه، تحف العقول، تحف العقول، ترجمه صادق حسن زاده، قم، انتشارات آل علی علیه السلام، چاپ اول، ۱۳۸۲، ص ۵۸۱.

اسام رضا علیه السلام
بر شما لازم است
با تمام کودکان خود
با احترام و ادب
رفتار کنید.

اصول صولیه که والدین باید در تربیت فرزند خود به کار برند.

۱. اصل الگو پذیری

والدین باید بدانند که، یکی از علل ناهنجاری‌های اجتماعی و

اصول تربیت فرزند

تلخیص: فائزه علیشاهی*

بزهکاری الگو برداری نادرست است. فرزند بیش از حد تحت تأثیر دوستان، همسالان و افراد نافوذ می‌باشد و چنانچه جامعه و مدرسه الگوهای نامناسب در اختیار او قرار دهند، فرآیند الگو برداری برای او به طریق نامطلوبی صورت خواهد گرفت. به والدین توصیه می‌شود که سعی کنند در قدم اول با رفتار و اعمال خود، الگوهای شایسته‌ای برای فرزندانشان باشند و در قدم دوم سعی کنند فرزندانشان را با الگوی شایسته‌ی دیگر مانند: ائمه و علماء و معلمان موفق و دانشمندان، آشنا کنند و درباره زندگی و خصلت‌های مردان و زنان بزرگ با آنان سخن بگویند و طبق فرمایش حضرت علی علیه السلام: خوشایه حال کسی که به دستور دین عمل کند و اثر پیامبران را دنبال نماید.

۲. اصل برخورد مثبت

والدین وقتی با فرزندان روبرو می‌شوند باید سعی کنند با او برخورد مناسب داشته و از عبارات‌های تشویق آمیز استفاده کنند. در واقع به دنبال نکات مثبت او بوده نه عیب جویی و ایراد گرفتن، زیرا «لأنا عاتبت الحدیث فأتک له موضعاً من ذنبه لئلا یحمله الإخراج علی المکاره»^۴؛ هر گاه نوجوانی را به سبب گناهی که مرتکب شده نكوهش کنی مراقب باش که: قسمتی از لغزش‌های او را نادیده بگیری و از تمام جهات مورد اعتراض و توبیخ قرار ندهی تا جوان به عکس العمل وادار نشود. پس والدین باید رفتارهای مطلوب فرزندان خود را تحسین

مقدمه انسان با ارزش‌ترین مخلوق خداوند است و والاترین نشانه قدرت حق است و او آفریده شده است تا به کمال مطلوب برسد و این مسیر جز با تربیت حقیقی میسر نمی‌شود، لذا در این مقاله سعی شده است به این مسأله پرداخته شود امید است راهگشا باشد.

معنا و مفهوم تربیت

تربیت در لغت به معنای (پرورن، پروراندن؛ آداب و اخلاق را به کسی آموختن)^۱ و تربیت در اصطلاح عبارت است از فراهم کردن زمینه‌ها و عوامل برای شکوفایی استعدادها و بالقوه انسان در جهت مطلوب.^۲

ارزش و اهمیت تربیت

در ارزش و اهمیت تربیت همین بس که قرآن کریم محور دعوت پیامبران را عموماً و پیامبر بزرگوار اسلام را خصوصاً تربیت قرار داده است و این از موضوعاتی است که جامعه بشری از همان روزگار نخستین حیات بر آن نیاز داشته و روز به روز با توسعه زندگی اجتماعی و علمی و سیاسی این نیاز بشر بیشتر شده است و از نظر قرآن، روایات اهل بیت علیهم السلام از نظر تاریخ و تجربه اثبات شده است که پدر و مادر نقش مؤثری در تربیت فرزند دارند.

*برگرفته از پایان نامه نقش و مسؤلیت اختصاصی پدر و مادر در تربیت فرزندان سعیده محمدی مقدم - استاد راهنما: حجت الاسلام قربانعلی محمدی مقدم - زمستان ۸۳

کند و توانایی‌های آنان را مد نظر داشته باشند و در مقابل از سرزنش کردن و خجالت دادن آنها پرهیز نمایند.

یک پدر و مادر توانا کسی است که هنگام بروز مسأله‌ای شکیبایی خود را حفظ کند و با متانت برخورد نموده و به دنبال راه حل برود. چه بسا یک برخورد مثبت و درست با مسأله مورد نظر، در یک فضای صمیمانه و محرمانه به روشن شدن و حل شدن مسأله منجر می‌شود. بگذارید دیدار شما با جوانان خوشایند باشد و یک خاطره مثبت ایجاد کند و همواره سعی کنید برخورد شما با آنها آرامش بخش باشد نه اضطراب آفرین.

۳. اصل ارتباط کلامی و عاطفی

قال علی علیه السلام: «المؤمن الف مألوف متعطف» شخص با ایمان، خود با مردم انس و الفت دارد و مورد محبت و علاقه‌ی مردم نیز هست و رفتارش با دیگران بر اساس عاطفه‌ی انسانی است.

این مطلب کاملاً روشن است که میان اعضای خانواده هر قدر ارتباط کلامی بیشتر باشد روابط اعضای آن خانواده سالم‌تر و با نشاط‌تر است. بنابراین والدین باید سعی کنند در فرصتی که پیش می‌آید با فرزند یا فرزندانشان صحبت کنند و با آنان در یک فضای محبت آمیز، محرمانه و صمیمانه ارتباط کلامی و عاطفی برقرار کنند.

محیط خانواده باید به گونه‌ای باشد که فرد درباره فعالیت‌های روزانه‌اش، نگرانی‌ها و علاقه‌هایش با والدین خود درددل کند همچنین والدین باید در این موقعیت از فرزندانشان بخواهند که رفتار روزانه‌ی خود را مورد بررسی قرار دهد و آنها در ابتدا، رفتارهای مطلوب و سپس رفتارهای نامطلوب او را بررسی نموده و ضمن صحبت از آنها درباره‌ی علل رفتارهایشان و دلایل درستی و نادرستی آن سؤال کنند تا بدین ترتیب آنان به علل بروز رفتارهایشان پی ببرند و در نتیجه در فرزندان رشد فکری و خودآگاهی ایجاد شود. این وضعیت فرصت خوبی است تا نوجوان بتواند با والدین خود درد دل نموده و احتمالاً درباره‌ی مسائل خصوصی خود به طور مستقیم و یا غیر مستقیم از والدین کمک و راهنمایی بخواهد.

۴- اصل احترام به فرزند

محترم شمردن فرزند و فرزندان، احترام به حقوق آنان، توجه به نیازهای همه جانبه آنها و پذیرش آنان همانطور که هستند از مهم‌ترین اصول برقراری رابطه انسانی است. والدین وظیفه دارند با گوش دادن به حرفهای فرزندان، پذیرش و تشویق رفتارهای مطلوب او، فراهم کردن

فرصت‌هایی برای ابراز وجود و خودنمایی و عدم تمسخر، یک رابطه‌ی انسانی سالم با فرزند برقرار کنند.

به والدین توصیه می‌شود حتی زمانی که رفتار فرزندانشان را قبول ندارند، به او نگویند که او و وجودش را قبول و دوست ندارند، به طور مثال اگر در حال حاضر کاری را انجام می‌دهند که خوشایند نیست، والدین می‌توانند او را همچنان دوست بدارند و برای او احترام قائل شوند اما به وی تذکر بدهند که رفتارش درست نبوده است. مشورت کردن با فرزندان، سپهیم کردن آنها در برنامه ریزی زندگی، توجه به نیازها و علائق آنها، توجه به اوقات فراغت و نظایر آن، همگی بیانگر احترام گذاشتن به آنان محسوب می‌شود.

۵. اصل پرهیز از افراط و تفریط

قال علی علیه السلام: «فکل تقصیر به مضر و کل إفراط له مفسد»

یعنی «کمبود در اعمال تمایلات برای آدمی زیان آور است و زیاده روی نسبت به آنها باعث فساد و تباهی است.»

برخی والدین این گفته را که: «با فرزندان خود دوست شوید» را به درستی نفهمیده‌اند و دچار سوء تعبیر شده‌اند. آنها فکر می‌کنند برای دوست و نزدیک شدن باید با آنها هم صدا و هم رنگ شوند، هر چه خواستند والدین هم بخواهند و بدون قید و شرط با همه خواسته‌های آنها موافقت کنند در حالیکه این شیوه‌ی دوست داشتن درست نیست. باید فرزندان را با اصول، ارزش‌ها، هنجارها، قواعد و واقعیت‌ها آشنا کرد، دست آنها را گرفت و به سوی حقایق هدایت نمود. والدین باید سعی کنند در تربیت فرزندان از افراط و تفریط بپرهیزند که به فرموده‌ی حضرت علی علیه السلام متشأ افراط و تفریط چیزی جز جهل و نادانی نیست.^۷

۶. اصل توجه به تفاوتها و پرهیز از تحمیل کردن

گاهی پدران و مادران، پدربزرگها و مادربزرگها به عصر و زمان خودشان اشاره می‌کنند و بی توجه به زمان

و مکان تأکید می‌کنند که ما وقتی به سن شما بودیم، این گونه رفتار می‌کردیم، این گونه لباس می‌پوشیدیم و نظایر آن. در مقابل، آنها از فرزندان خود انتظار دارند همان گونه رفتار کنند غافل از اینکه اقتضای زمان و مکان فرق می‌کند. حضرت علی علیه‌السلام می‌فرماید: «تقسروا و اولادکم علی ادبکم فانهم مخلوقون بزمان غیر زمانکم» یعنی آداب و رسوم زمان خودتان را با زور و فشار به فرزندان خویش تحمیل نکنید. زیرا آنان برای زمانی غیر از زمان شما آفریده شده‌اند. متأسفانه گاهی اوقات پدران و مادران نظرها و رغبت‌ها و علایق خود را به فرزندان جوان و نوجوان خود تحمیل می‌کنند و حتی بدون توجه به سن و موقعیت آنان، رنگ و مدل لباس برای آنها انتخاب می‌کنند. در چنین موقعیتی بروز رفتارهایی از قبیل لجبازی، سرکشی و مقاومت منفی، قابل پیش بینی است. باید به فرزندان اعتماد کرد و به او اجازه داد پس از کسب آگاهی‌های لازم، خود تصمیم بگیرد و تصمیم‌گیری در امور زندگی شخصی را تمرین کند.

۷. اصل مساوات

قال رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله: «إعدلوا بین أولادکم کما تحبون عن یعدلوا بینکم...» یعنی بین فرزندان به عدالت رفتار کنید چنان که می‌خواهید با شما به عدالت رفتار شود. والدین باید با فرزندان خود مطابق روحیه، علائق و ویژگی‌های او رفتار کنند و هرگز توانایی‌ها و ناتوانی‌های او را با فرد دیگر مقایسه نکنند. متأسفانه اکثر پدران و مادران فرزندان خود را با یکدیگر و یا با دوستان مقایسه می‌کنند و بدین ترتیب می‌خواهند آنها را به فعالیت بیشتر تحریک کنند در حالیکه این روش درست نیست و نتیجه معکوس حاصل می‌شود. یا بین آنها تبعیض قائل می‌شوند غافل از اینکه نداشتن عکس‌العمل یکسان در برابر رفتارهای یکسان فرزندان موجب بی‌اعتمادی و کاهش علاقه نسبت به والدین و ایجاد نوعی کینه نسبت به خواهر و برادری که بیشتر از دیگری مورد توجه قرار گرفته‌یامی‌گیرد. والدین باید بکوشند تنه‌ها از طریق تشویق و تنبیه بلکه حتی از

نظر میزبان توجه نیز با فرزندان به طور عادی رفتار کنند. امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «العدل اَحلی مِنَ الشَّهْدِ لِتین مِنَ الرَّبِّینِ وَأَطیبُ ریحاً مِنَ الْمَشْکِ» عدالت شیرین‌تر از عسل، نرم‌تر از کره و خوشبوتر از مشک است. گاهی پاره‌ای از اختلافات رفتاری در فرزندان ناشی از این است که احساس می‌کنند پدر و مادر میان آنها و سایرین تبعیض قائل می‌شوند یا نسبت به آنها علاقه و توجه کمتر نشان می‌دهند چون نمی‌توانند اعتراض خود را آشکار بیان کنند، آنها

مورد فرزندان این نیاز بیشتر احساس می‌شود. نیاز به محبت اختصاص به دوران کودکی ندارد بلکه فرزندان در دوران جوانی و نوجوانی نیز به محبت‌های والدین شدیداً نیاز دارند. به خصوص در سنین جوانی که دوران بحرانی و متلاطم زندگی است، بیش از سایر اوقات به محبت‌ها و دلجویی‌ها و مهربانی‌های بی‌شائبه‌ی والدین نیاز دارند. در اثر همین کمبود محبت و احساس بی‌پناهی است که دختران جوان در مقابل چند جمله مودت‌آمیز جوان فریب‌کار

را به صورت عقده‌ای در دل نگه می‌دارند پس از چندی این عقده‌های عاطفی به شکل‌های گوناگون از قبیل سرکشی، ستیزه‌جویی، اضطراب بروز پیدا می‌کند و گاهی این افراد را به افسردگی روحی مبتلا می‌سازد و موفقیت‌های درسی آنها را کاهش می‌دهد. تبعیض روح انسان را جریحه‌دار و فاسد می‌کند

۸. اصل محبت

محبت نیاز اساسی و طبیعی هر انسانی است و به خصوص در

حَبِّهٔ لولده» یعنی خداوند بنده‌اش را به واسطه‌ی شدت محبتی که نسبت به فرزند خود دارد، مورد رحمت قرار می‌دهد.

محبت ورزیدن هنر بزرگی است که کار هر کسی نیست، کسی می‌تواند محبت بورزد که شرایط آن را رعایت نماید.

شرایط محبت

۱. محبت باید به گونه‌ای باشد که فرزند مزه‌ی آن را بچشد و این مطلب وقتی امکان دارد که توأم با نشانه باشد یعنی کافی نیست که والدین اظهار محبت نمایند بلکه باید از راه تشویق، عملاً محبت را نشان دهند.
۲. محبت در جمع فرزندان باید یکسان باشد تا موجب تبعیض بین آنان نشود.
۳. محبت باید راستین باشد و جنبه ساختگی و ظاهر سازی نداشته باشد.
۴. ملاک محبت نباید موقعیت فرزند باشد. مثلاً اگر یکی از فرزندان دارای مو و چهره‌ی زیبایی باشد و یا از شغل و موقعیت بهتری در خانواده برخوردار باشد والدین نباید، فرقی بین او با فرد دیگری که از این امتیاز برخوردار نیست، قرار دهند.
۵. نوع محبت نسبت به فرزندان فرق دارد محبت باید دارای حد و مرز مشخص باشد. افراط و تفریط در آن صورت نگیرد. زیرا افراط فرد را الوس و تفریط او را دچار عوارض جسمانی و روانی می‌کند که عقده‌ی حقارت یکی از آن عوارض است. والدین باید توجه داشته باشند که کمبود محبت عوارضی دارد از جمله:

۱. کمبود محبت باعث کمرو شدن فرزند می‌شود.
۲. فرزندان در مواجهه شدن با مشکلات و حل آنها در سنین جوانی و بالاتر، عاجز و ناتوان می‌گردند.
۳. ممکن است فرزندان در بزرگی ناسازگار شوند، لذا منشأ بسیاری از شرارت‌های فرزندان همین کمبود محبت است.
۴. عوارض جسمانی و روانی از قبیل رنگ پریدگی،

خود را می‌بازند و تسلیم هوس بازی‌های او می‌گردند و آینده‌ی خویش را تباه می‌نمایند بنابراین اظهار محبت را می‌توان یکی از عوامل مهم جلوگیری از مفاسد اخلاقی و اجتماعی معرفی نمود.

محبت‌های گرم پدران و مادران را می‌توان یکی از عوامل مؤثر در تربیت دانست. از این رو دین مقدس اسلام به مسائل تربیتی کاملاً عنایت داشته و درباره‌ی محبت توصیه‌های فراوانی به عمل آورده است.

امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «إِنَّ اللهَ لیرحم الرّجل لشدّة

بی‌اشتهایی، بی‌خوابی، خیال‌بافی، انزوای طلبی، پر خاشگیری، و عدم پابندی به اصول اخلاقی نیز از آثار کمبود محبت است.

۹. توجه به احساسات و عواطف فرزندان

اگر چه تمام طبقات مردم در سنین مختلف کم و بیش اسیر احساسات نیرومند و تمایلات خود سر خویش می‌باشند و پیوسته در معرض گناه کاری و انحرافند ولی خطر طغیان احساسات برای نسل جوان از سایر طبقات بیشتر است و همواره سعادت و خوشبختی شان را تهدید می‌کند، زیرا از یک طرف با فرا رسیدن دوران بلوغ، تمایل جنسی و سایر خواهش‌های عاطفی در ضمیرشان به شدت بیدار می‌شود و آنان را از هر جهت تحت تأثیر خود قرار می‌دهد و از طرف دیگر عقل نوجوان که هنوز به رشد نهایی و کمال طبیعی و اکتسابی خود نرسیده است مانند دوران کودکی همچنان ناتوان و ضعیف است و در مقابل امواج نیرومند احساسات قدرت ایستادگی و مقاومت ندارد.

بدیهی است در چنین شرایطی فرزندان پیوسته در پرتگاه خطر قرار دارند و با کمترین غفلت ممکن است سقوط کنند و به بزرگترین حادثه نامطلوب دچار شوند. اگر یکی از انگیزه‌های عاطفی جوانان تهییج شود، اگر یکی از تمایلات نفسانی آنان طغیان نماید، مزاجشان را با سرعت و به سختی طوفانی می‌کند و چون به سبب نارسایی عقل از مصلحت‌اندیشی عاجزند، در آن موقع حساس به کارهای خلاف مصلحت و احياناً به جرائم خطرناکی دست بزنند که هرگز قابل جبران نباشد و برای همیشه خود را سیه‌روز و بدبخت کنند.

روان زود رنج جوانان مانند انبار باروتی است که مستعد اشتعال است، کافی است با یک جرقه منفجر شده و شعله‌های سوزانش خرمن سعادت فرد و اطرافیان را نابود کند. مزاج جوانان

همواره آماده هیجان، تخریب و انقلاب است.

آنان به علت شدت تمایلات عاطفی، همه چیز و همه کس را از پشت عینک احساسات می‌نگرند، یک تحریک کوچک یا یک ضربیه روحی ممکن است آنان را منقلب کند و از راه اعتدال و درستکاری منحرف نماید.

بی‌احترامی به شخصیت فرزندان و تحقیر و اهانت به آنان یکی از عوامل مهم طغیان نسل نوجوان و جوان است برای آن که دچار انگیزه‌های عاطفی و هیجان‌های انتقالی نشوند والدین و

اگر والدین آگاه و دلسوز قدم به میان نگذارند و با تصمیمات خام آنها مخالفت نکنند و آنان را از تند روی و شتاب زندگی باز ندارند، ممکن است حوادث نامطلوبی اتفاق بیفتد.^{۱۱}

۱۰. توجه به استعداد های هر فرد در تربیت او

باید توجه داشت که استعداد های افراد متفاوت است و نمی‌توان انتظار داشت که همه‌ی مردم یک نوع تلاش و فعالیت داشته

باشند و یک شغل و پیشه را انتخاب کنند، لذا شایسته نیست نحوه‌ی تعلیم و تربیتشان از جهت پرورش استعداد و قریحه بکنواخت باشد بلکه باید هر کسی طبق توان و ذوق فطری خود به گونه‌ای خاص و برای هدفی معین، تحت تعلیم و تربیت قرار گیرد.

انسان‌ها از جهات مختلف با هم متفاوتند، حتی خطوط انگشت و منافذ بدنشان از هم متمایز است به گونه‌ای که اگر پوست را بسوزانند، پوستی که دو مرتبه می‌روید همان خواصی را داراست که قبل از سوختن دارا بوده است آشکارترین تفاوت‌های

موجود بین افراد در خصوصیات ظاهری آنان است از قبیل وزن، قه رنگ پوست و تن صدا دیده می‌شود. **همان طور که قیافه‌ها متفاوتند روحیه‌ها و استعدادها هم با هم اختلاف دارند.** اگر از لحاظ قیافه و استعداد، اختلاف بین افراد بشر وجود نداشت نظم عالم به هم می‌خورد و هر کس می‌توانست از همانندی صدا و سیما سوء استفاده کند و خود را به جای دیگری معرفی نماید و با

اگر مرتب جرمی می‌شد آن را به دیگری نسبت می‌داد. همچنین اگر استعدادها یکسان باشند فعالیت‌های همه افراد در یک نوع کار خاص جمع می‌گردد و نیازهای جامعه برآورده نمی‌شود، در نتیجه افراد اجتماعی در تنگنا و کمبود و سختی قرار می‌گیرند پس تفاوت افراد از لحاظ قیافه و استعداد یکی از اسرار آفرینش است. والدین باید در تربیت فرزندانشان به این نکته‌ی مهم توجه کامل داشته باشند تا بتوانند فرزندان سالم تحویل جامعه بدهند.^{۱۲}

پی‌نوشت‌ها

۱. محمد معین، فرهنگ فارسی، چاپخانه سپهر، چاپ بیستم، ۱۳۸۲، ج ۱، ص ۱۰۶۳، ذیل واژه توت و عرق؛ محمد بهشتی، فرهنگ صبا، انتشارات صبا، چاپ پنجم، بهار ۱۳۷۸، ص ۲۷۰، ذیل واژه ترب.
۲. فایضی، علی، مبانی تربیت و اخلاق اسلامی، چاپ محراب قلم، انتشارات مسعی، چاپ اول، ۱۳۷۷، ص ۳۴.
۳. برگرفته از پایان نامه با موضوع نقش و مسئولیت اختصاصی پدر و مادر در تربیت فرزندان، سعید محمدی مقدم، زمستان ۸۳.
۴. شرح پنجم الابلغه لابن ابی‌الحدید، عبدالحمید بن هبه‌الله بن ابی‌الحدید، مکتب‌بایه الله، مرعشی نجفی، قم، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۳۳۳.
۵. عبدالواحد آمدی، غرر الحکم و درر الکلم، ترجمه محمد علی انصاری، بنجف مؤسسه سدر الکتاب، ۱۳۸۰ هـ، ق ۱، ج ۱، ص ۵۳.
۶. نهج‌البلغه، حکمت ۱۰۵، ص ۹۱۲.
۷. عبدالواحد آمدی، غرر الحکم، ج ۱، ص ۸۴۲.
۸. به نقل از حدیث تربیت جوان، ج ۲، ص ۱۰۴.
۹. کلینی، رازی، اصول کافی ترجمه جواد مصطفوی، تهران، ۱۳۴۴، ج ۳، ص ۲۱۷.
۱۰. طبرسی، حکام‌الآخلاق، بیروت مؤسسه‌العلمی للمطبوعات، ۹۳ هـ، ص ۲۵۱.
۱۱. استاد فلسفی، گفتار فلسفی جوان، چاپ پانزدهم، هیئت نشر معارف اسلامی، ج ۱، ص ۲۵۴-۲۵۸.
۱۲. دکتر محمد پارسا، روانشناسی تربیتی، انتشارات سخن، بهار ۱۳۷۱، ص ۵۵.

تربیت جنسی نوجوان از منظر اسلام
تلخیص: اعظم شایان نژاد*

چکیده

این مقاله به «تربیت جنسی نوجوان از منظر اسلام» پرداخته است. منظور از تربیت جنسی این است که فرد در دوره‌های رشد به گونه‌ای پرورده شود که با جنسیت خود آشنا گردد و آن را بپذیرد. به عبارت دیگر احکام و آداب دینی در ارتباط با مسائل جنسی مربوط به خود و روابط با هم‌جنس و جنس مخالف را فرا بگیرد و آمادگی روانی برای ازدواج پیدا کند.

یکی از مهم‌ترین اهداف تربیت جنسی آماده‌سازی دختر و پسر برای زندگی سالم و در پی آن ارضای صحیح و به هنجار غیربزه‌ی جنسی می‌باشد. در این میان دوره نوجوانی به دلیل تغییرات گسترده بدنی خصوصاً در رشد جنسی، بهترین فرصت برای والدین است که با دادن آموزش و اطلاعات مربوط به مسائل جنسی فرزندشان راه سلامت از این مرحله حساس عبور دهند. هدف از این مقاله آشنایی والدین با شناخت شیوه‌های صحیح تربیت جنسی نوجوان است. این مقاله با هدف آموزش شیوه‌های گوناگون به والدین در جهت تربیت جنسی فرزندان خود تهیه شده است. بنابراین با روشی کاربردی - تحلیلی مطالب جمع آوری شده است.

به این ترتیب اگر والدین با آگاهی یافتن نسبت به تغییرات جسمی بلوغ با پرورش صحیح جنسی نوجوان آشنا باشند و به اجرای صحیح، متناسب و به موقع آنها در این دوره بپردازند به دلیل فراهم نمودن بستر مناسب برای رشد سالم جنسی، باعث نهادینه کردن فضایل اخلاقی در وجود نوجوان خویش می‌گردند و همچنین از بروز نابه‌هنجاری‌های جنسی جلوگیری خواهند نمود.

واژگان کلیدی: نوجوان، بلوغ، تربیت جنسی

* برگرفته از پایان نامه تربیت جنسی نوجوان از منظر اسلام، محبوبه جهانی با راهنمایی سرکار خانم لیداناریا، زمستان ۹۱.

مقدمه

بشر با وجود همه پیشرفت‌هایی که در زمینه علوم مختلف کسب نموده است همچنان گرفتار نابه‌سامانی‌های فراوان در زمینه آموزش و تربیت جنسی است. به نظر می‌رسد ریشه همه این بحران‌ها در فقدان جهان‌بینی و نظام تربیتی صحیح مبتنی بر آموزه‌های وحیانی می‌باشد. با نگاهی عمیق به تعلیمات دین مبین اسلام می‌بینیم که این دین کامل بر خلاف سایر ادیان که گاه راه افراطی و گاه راه تفریط را در این زمینه پیموده‌اند تربیت جنسی را به عنوان بخش مهمی از نظام تعلیم و تربیت مورد توجه قرار داده است. از سوی دیگر غریزه‌ی جنسی از زمان بلوغ جنسی که همزمان با دوره نوجوانی است برانگیخته می‌شود و نیاز جنسی در این دوره از زندگی انسان است که نمود پیدا می‌کند و ارضای آن را طلب می‌کند. در این مقاله سعی شده است که با مطالعه و تحقیق در آیات و روایات، اهداف، اصول و روش‌های صحیح تربیت جنسی در دوره نوجوانی استخراج و تبیین شود و در این راستا به منابع حدیثی و روان‌شناسی و تربیتی رجوع شده است تا موضوع مورد بحث از دیدگاه‌های گوناگون مورد بررسی قرار گیرد. به امید آنکه این گام کوچک برای تربیت فرزندان نوجوانمان مؤثر باشد.

شیوه‌های آموزش و تربیت جنسی
طرح مسئله تربیت و آموزش جنسی در جامعه ما باید منطبق با فضای جامعه اسلامی ما باشد و «قرآن» و «سنت» به عنوان دو منبع اساسی می‌بایست در پی‌ریزی محتوای این مباحث مورد توجه قرار گیرد.
مطالعه متون دینی نشان می‌دهد که پیشوایان دینی ما متوجه این واقعیت مهم در این دوران رشد انسان بوده‌اند. زرازه می‌گوید: در ایام جوانی خدمت امام صادق علیه‌السلام رسیدم و به آن حضرت عرض کردم به سن ازدواج رسیدم ولی هنوز ازدواج نکردم، امام علیه‌السلام از من پرسید: «فکیف تصنع و أنت شابٌ انصیر؟» در این سن جوانی باغریزه جنسی چه می‌کنی؟
شیوه‌های تربیت جنسی در دوره نوجوانی
به طور کلی شیوه‌های تربیت و آموزش جنسی قبل از ازدواج به دو دسته مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌شود. تربیت جنسی مستقیم شامل مسائل و اموری است که مستقیماً به نقش جنسیتی دختر، پسر و وظایف، تمایلات و رفتارهای جنسی آنها مربوط می‌شود. اما تربیت جنسی غیرمستقیم شامل: جنبه‌هایی است که به نحوی بر رفتارهای جنسی دختر و پسر تأثیر می‌گذارد.^۱
شیوه‌های مستقیم تربیت جنسی

۱- آگاهی دادن نسبت به تغییرات جسمی بلوغ

در خصوص تربیت جنسی نوجوان، والدین دو وظیفه کلی و اساسی دارند. یکی اینکه او را با حقایق صحیح جنسی بیولوژیک آشنا کنند تا او بداند دستگاه‌های جنسی چگونه کار می‌کنند و تأمین بهداشت آنها چگونه امکان‌پذیر است و دیگری اینکه به او یاد دهند چگونه میل جنسی خود را با توجه به ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی جامعه ارضاء کند.
در نتیجه از انحراف و پیدایش اضطراب و عوارض روانی دیگر در امان باشد.^۲
بهترین کسانی که می‌توانند در این موقعیت حساس از فرزندان خویش مراقبت کنند و اطلاعات جنسی لازم را در اختیارشان قرار دهند و عاقلانه پاسخگوی مشکلات آنها باشند، پدر و مادر هستند.^۳
اگر والدین از همان دوران کودکی رابطه‌ای نزدیک و صمیمی با کودک خود برقرار سازند و اعتماد او را به دست آورند خیلی راحت می‌توانند ارتباط دوستی عمیق با او برقرار ساخته و درباره مسائل مختلف، مخصوصاً در مورد مسائل جنسی با او به گفتگو بنشینند.^۴
اما نکته قابل توجه این است که برخی از صاحب نظران با

ارائه اطلاعات لازم به نوجوان مخالفت کرده‌اند. در پاسخ باید گفت: اگر منظور از آموزش مسائل جنسی آموزش مسائل خاص پر رابطه با آمیزش و ارضاء کامل باشد مطلبشان کاملاً به حق است اما اگر منظور از آموزش به معنای اعم کلمه باشد که شامل مباحثی مانند هویت یابی جنسی، نقش جنسی، مسائل مربوط به بلوغ می‌شود مسلماً نقطه نظرات ایشان نمی‌تواند درست باشد. شکی نیست که غریزه جنسی، فطری بشر است اما مجهز بودن آدمی به یک نیاز فطری نمی‌تواند دلیل بر این باشد که راه‌های کنترل و ارضاء آن نیز فطری باشد.^۵
از جمله آسیب‌هایی که می‌توان در صورت عدم آگاهی

نوجوان از حقیقت مسائل جنسی نام برد به شرح ذیل می‌باشد:^۶
۱- استفاده از کانال‌های ارتباطی آلوده مثل کتب ویرانگر، همسالان-
۲- احساس گناه و خجالت از مشاهده عوارض طبیعی بلوغ
۳- عدم اطلاع نوجوان از تکلیف شرعی در قبال عوارض جسمی و جنسی این دوره
۴- دچار شدن به انواع مشکلات عاطفی مانند وسواس
۵- سرکوب کردن افکار و تمایلات درونی و در نهایت بروز عقده‌ها و کمبودها ناتوانی‌ها
۶- مشکلات زناشویی و بی‌کفایتی‌های جنسی در آینده
مهم‌ترین مطالبی که باید به دختران و پسران نوجوان آموزش داده شود مطرح نمودن بروز عادت ماهانه در دختران و احتلام شبانه در پسران است. مادر باید در جوی دوستانه مکانیسم ایجاد عادت ماهیانه را با او در میان بگذارد. یا به پسرها هم درباره‌ی احتلام و چگونگی ایجاد آن توضیحات لازم را بدهند.^۷
والدین باید متوجه عواملی که تحریک شهوانی دارند باشند.^۸

۲- آشناسازی نسبت به طبیعی بودن تحولات نوجوانی

محورهای اساسی که پدر و مادر می‌توانند صحبت‌هایی را که با فرزندان نوجوان خود در میان بگذارند:^۹
الف- همه کودکان شاهد بروز این تغییرات در خود خواهند بود.
ب- با توجه به طبیعی بودن فرآیند بلوغ جای هیچ

نگرانی واضطراب نیست.

ج- ممکن است کودکی دیرتر یا زودتر از دیگران بالغ شود ولی روند این تغییرات به طور معمول مشابه و یکسان است.

۳- تعدیل حالت‌های روانی

خلق و خوی یک نوجوان به موازات تغییراتی در سیستم عصبی و هورمونی تغییر می‌کند تا حدی که خانواده از این تغییرات به وحشت می‌افتد و باعث می‌شود که با نوجوانان خود رفتاری نامناسب داشته باشند و با دست خود عوامل گریز او را در خانه و خانواده فراهم کنند.

بازرترین ویژگی‌های روانی نوجوان در این دوره مهم استقلال طلبی آنهاست که گاهی برای اثبات استقلال طلبی خود دست به لجابت با خانواده‌ها می‌زنند و نهایتاً سعی می‌کنند قوانین خانه و خانواده را زیر پا بگذارند و رفتارهایی انجام دهند که خلاف میل پدر و مادر است.

وقتی که پدر و مادر سعی در مقابله با فرزند خود داشته باشند بروز این ویژگی‌ها بیشتر می‌شود به همین دلیل است که پیامبر دوره سوم کودکی را که مقارن با سن نوجوانی است، دوره وزارت می‌دانند^{۱۱}

بنابراین رفتار والدین با نوجوان باید همراه با احترام و تقدیر باشد نه رفتاری که پادشاه با رعیت خود دارد. همچنین سال‌های بلوغ اغلب دوران سرکشی، تمرد و اضطراب نوجوان است.^{۱۲}

پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله نیز تحولات عمیق روانی در نوجوان را طی حدیثی این چنین به والدین گوشزد نموده‌اند که: «... الشَّبَابُ شَعْبَةٌ مِنَ الْجَنُونِ...» مرحله آغازین جوانی

و نوجوانی شاخه‌ای از جنون است.^{۱۳} خلاصه اینکه والدین باید با کمک به نوجوان خود در برنامه‌ریزی صحیح و راهنمایی به سوی رفتارهایی متعادل او را از رفتارها و موضع‌گیری‌های افراطی و تفریطی بازدارند.^{۱۴}

۴- پرورش صحیح هویت جنسی نوجوان

احساسات جنسی هر فرد بر اساس سه پایه قرار داده شده است. اول: هویت جنسی او، یعنی درک کند دارای چه نوع جنسی است؟ مرد یا زن. دوم: هویت جنسی اجتماعی، یعنی اجتماع او را به عنوان زن می‌پذیرد یا به عنوان مرد و بالاخره نقش جنسی او در اجتماع، یعنی چه نوع نقشی را باید در اجتماع عهده‌دار باشد. این دو عامل در رشد و توسعه شخصیت انسان‌ها اهمیت بسزایی دارد.^{۱۵}

از جمله راه‌های تسهیل در هویت‌یابی جنسی این است که دختر و پسر نوجوان از شبیه کردن خود به جنس مخالف خودداری کنند چون از نظر اسلام این عمل حرام شمرده می‌شود.^{۱۶} روش دیگری که باعث می‌شود نوجوان هویت

جنسی خود را بشناسد و بهتر به وظایف جنسیتی خود عمل کند «همانند سازی» آنها با والد هم جنس است. نوع روابط و برخوردهای زن و شوهر به فرزندان کمک می‌کند که نقش خود را در یابند. بنابراین بهترین کاری که والدین می‌توانند برای پرورش نقش سالم در فرزندان خود انجام دهند این است که در خانه الگویی مناسب به آنها ارائه دهند.^{۱۷}

۵- توجه به نیاز جنسی و جهت‌دهی مطلوب به آن

از مجموع ویژگی‌های روانی و نیازهای عاطفی در دوره نوجوانی آنچه در امر تربیت جنسی بیش از همه اهمیت دارد «نیاز جنسی» است. غریزه جنسی، فکر نوجوانان را زیاد به خود مشغول می‌کند و چه بسا بحران‌هایی را برای آنها پدید می‌آورد که زمینه‌مهم‌ترین نگرانی‌های والدین را نیز فراهم می‌کند. از دیدگاه اسلام، خدانوند متعال انسان را با غریزه‌ی جنسی خلق کرده و به مصلحت او نیز آگاه است و بهترین و بلکه تنها راه ارضای صحیح و بی‌زیان او، قضیه را در ازدواج و

سپس خویشتن‌داری جنسی معرفی کرده است. چون هدف از غریزه‌ی جنسی، تلاوم نسل است. پس ازدواج و تشکیل خانواده در اولویت قرار دارد و چون گاه موقعیت ازدواج فراهم نیست امر فرموده انسان تا هنگامی که نمی‌تواند ازدواج کند، باید عفت پیشه کند.^{۱۸}

از جمله شیوه‌هایی که به برخورد صحیح با این غریزه کمک می‌کند، موارد ذیل می‌باشد:

الف) پذیرش تمایل جنسی در نوجوان و تبیین هدف‌های آن

والدین باید بپذیرند که فرزند نوجوانشان به حدی رسیده است که میل جنسی در او ظهور کرده است و بی‌تردید یکی از نیرومندترین غرایز، نیروی جنسی و آثار آن است. والدین می‌توانند برای نوجوان خود بیان کنند که خدانوند این میل را در وجود زن و مرد قرار داده تا به یکدیگر متماثل شده و ازدواج کنند تا در کنار یکدیگر به آرامش برسند

نکته قابل توجه اینجاست که بلوغ جنسی نوجوان غالباً زودتر از بلوغ روانی اجتماعی او فرا می‌رسد لذا باید به نوجوان آموخت که با خویشتن‌داری و پرهیز از عوامل تحریک‌کننده شهوت می‌تواند این مشکل را حل کند و اختلاف و فاصله بوجود آمده بین برانگیختگی نیاز جنسی و زمان مناسب برای ارضای آن را پر کند.^{۱۹}

ب) توجه دادن نوجوان به پیامدهای نامطلوب انحرافات جنسی

والدین مسلمان باید نوجوان را با عواقب لغزش‌های جنسی که او را تهدید می‌کند آشنا کنند. یادآوری پیامدهای نامطلوب بی‌بند و باری جنسی از قبیل خطر ابتلا به بیماری‌های مقاربتی، حاملگی پیش از ازدواج، بی‌اعتمادی همسران نسبت به یکدیگر و... روش خوبی برای سوق دادن نوجوان به سوی خویشتن‌داری است.^{۲۰} گاهی والدین همه این مطالب را برای فرزندان خود بیان می‌کنند؛ ولی ممکن است که آنها ادعا کنند که

از اعتماد بنفوس بالایی برخوردارند و اگر با پسر و دختری دوست شوند و روابط عاطفی داشته باشند کار به جاهای باریک نخواهد کشید. در چنین مواردی باید پدر و مادر فرزند نوجوانشان را از فشاری که در نتیجه این عمل بر نوجوان وارد می شود و مضرات آن آگاه کنند و به او توضیح دهند که رسیدن به عواطف و احساسات بر اثر هیجان جنسی ارضاء نشده عوارض بسیار نامطلوبی دارد چرا که امکان دارد به ناتوانی جنسی و یا نوع دیگر ضعف جنسی منجر شود.^{۳۱}

ج) سوق دادن انرژی به سوی امور معنوی و مطالب

با توجه به اینکه نیازهایی از قبیل قدرت نمایی، زیبایی دوستی و... در نوجوانی به اوج خود می رسد، خوب است که والدین دور اندیش این جنبه فرزندشان خود را با فراهم کردن شرایط شرکت کردن فرزندشان در کلاس های هنری و باشگاه های ورزش تقویت نمایند که تا حد زیادی توجه فرزندشان از سمت و سوی امیال جنسی به سمت امیال هنری و ورزشی هدایت شود.

د) تشویق به تزکیه نفس و علم آموزی

یکی از تغییرات مهمی که نوجوان در دوره نوجوانی با آن روبرو می شود، رشد هوشی یا رشد شناختی است، رشد شناختی و قدرت یادگیری در این دوره پیشرفت شگرفی دارد چنانچه «فرزند برگ» مرحله نوجوانی را دوره گسترش افق فکری نامیده است.^{۳۲}

امام خمینی رحمت الله علیه می فرماید: «تأثیر قلبی و تصور باطنی در ایام جوانی بهتر حاصل می شود زیرا قلب جوان لطیف و ساده است و صفایش بیشتر است.»^{۳۳}

امام علی علیه السلام نیز با اشاره به اینکه کسانی که نه عالم اند و نه متعلم از دچار شدن به هر گونه انحراف مصونیت ندارند و با مشکلات فراوانی روبرو می شوند، می فرماید: «الانسان ثلاثه: فإلما لم یأتی، یومتعلم علی سبیل نجاة و هم حج رعاغ، أتباع كل ناعق، یمیلون مع كل ریح، لیم یتصبوا»

بُنور العلم، و لم یلجؤوا الی ركن وثیق؛^{۳۴} مردم سه دسته اند: اول دانشمندان، دوم: دانش پژوهانی که در راه نجات از مشکلات و رسیدن به خوشبختی تحصیل علم می کنند و سوم احمقان بی سر و پا که دنبال هر صدایی می روند و با هر بادی به حرکت درمی آیند و به هر چیزی میل پیدا می کنند اینها با نور علم روشن نشده اند و به ستون محکمی در زندگی پناه نبرده اند.

این حدیث به نحو بسیار بارزی دلالت بر این دارد که علم آموزی یکی از قطعی ترین روش های جلوگیری از انحرافات و تباهی های می باشد.

ه) آموزش شیوه های کنترل تحریکات جنسی

دین مبین اسلام به عنوان دین جامع الاطراف اصول خاصی را در تعالیم خود برای کنترل و تعدیل این غریزه پیش بینی کرده است لازم است نوجوانان دختر و پسر را با این اصول و روش ها آشنا کرد. این روش ها قبل از اینکه درمانی باشد، جنبه پیشگیری دارد. از جمله این روش ها می توان به موارد زیر اشاره کرد: کنترل نگاه - پرهیز از خلوت کردن با نامحرم - کنترل فکر و خیال -

حفظ حجاب و عفاف - اصلاح برنامه غذایی شیوه های غیر مستقیم تربیت جنسی

۱- تأمین نیازهای روانی-عاطفی
برخی از مهم ترین نیازهای روانی فرزندانش که در تربیت جنسی آنان مؤثر است، تربیت بر مدار مهر و محبت، نوازش کردن، هدیه دادن و ارزش دادن به شخصیت نوجوان می باشد که والدین باید این امور را مد نظر خود قرار دهند.

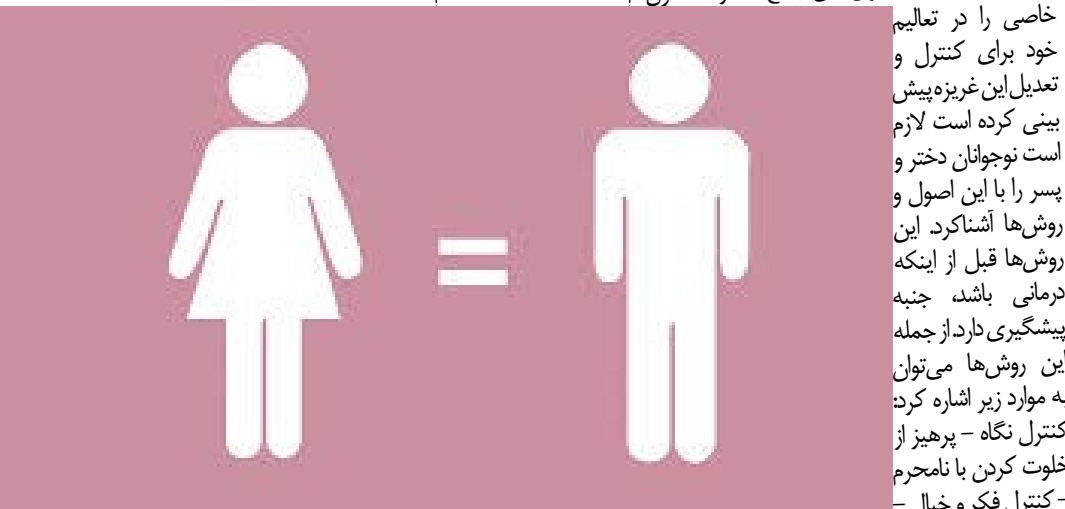
۲- دعا کردن و انس با قرآن

دعا کردن از سوی والدین برای مصون ماندن فرزندشان از انحرافات نه تنها باید قبل از تولد فرزند یعنی در زمان

انعقاد نطفه صورت بگیرد، پس از تولد نیز باید فضای خانه را آکنده از یاد خدا و اذان و اقامه نمایند تا با تأثیر بر کودک زمینه هدایت او فراهم شود و از شر شیطان در امان بماند.

از مواردی که ما را در تربیت صحیح نوجوان یاری می نماید تلاوت قرآن و تدبر در آیات نورانی آن است. نوجوانی که با قرآن مأنوس باشد به طرف فساد و تباهی نمی رود چون با زلال چشمه سار معرفت الهی و نوای دلنشین کلام حضرت حق خو گرفته است.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «ما من رجل علم ولده القرآن إلا توج الله أبویه یوم القیامة بتاج الملک و کیا حلتین لم یرالناس مثلهما»^{۳۵} هر کس به فرزند خود قرآن یاد دهد خداوند در روز قیامت بر سر والدین آن فرزند

تاج پادشاهی قرار می دهد و لباسی بر تن آن هاست که کسی مانند آن را ندیده است»

۳- زمینه سازی تربیت نیکو

از شیوه های تربیت جنسی غیر مستقیم تأدیب و فراهم سازی «دب نیکو» برای نوجوان است. اگر چه تأدیب کودک و نوجوان امری عام است ولی از این جهت با تربیت جنسی ارتباط پیدا می کند که نوجوان را از آلوده شدن به پستی ها، انواع انحرافات جنسی، رفتارهای نامطلوب با جنس مخالف و از بی احترامی به او و نگاه شهوت آلود به جنس مخالف و... باز می دارد.^{۳۶}

از همین رو است که حضرت علی علیه السلام می فرماید: «أفضل الادب أن یقف الإنسان عند حده و لا یتعدی قدره»^{۳۷} والاترین ادب این است که انسان حدود خود را رعایت کند و از آن تجاوز نکند» هر چند مراد حدیث عام است ولی یکی از مصادیق مهم آن می تواند مسائل جنسی باشد

۴- تقویت ایمان و درونی کردن ارزش های دینی در نوجوان

ایمان به خدا و روز قیامت نقش مهمی در جهت دادن به افکار و اندیشه و گفتار و کردار انسان دارد. یادگیری و پذیرش ارزش های دینی و مذهبی از سوی نوجوانان ممکن است سه حالت داشته باشد:

۱- نوجوان ارزش ها و ضد ارزش ها را در لوای تسلط و اقتدار پدر و مادر یا مربی آموخته است.

۲- پذیرش قوانین و ارزش های دینی توسط نوجوان بر اساس انتظارات پدر، مادر، مربی، گروه و اجتماع صورت گرفته است.

۳- پذیرش و مسئولیت مذهبی و ارزش های دینی بر اساس اعتبارشان از دیدگاه درونی، مورد قبول خود فرد است نه به سبب اقتدار مربی یا گروه که از خارج تحمیل شده باشد. این نوع بینش و پذیرش ارزش های دینی پایدارترین شکل درک دستورات مذهبی است.^{۳۸}

باید توجه داشت ایجاد روحیه ایمان در نوجوان توسط خود او صورت می گیرد و خلاصت که درون وجود او را مملو از عشق و ایمان می نماید پدر و مادر تنها نقش زمینه سازی دارند.^{۳۹}

۵- پرورش فضایل اخلاقی

یکی از بهترین راه های غیر مستقیم تربیت جنسی، آموزش و پرورش فضایل اخلاقی در روح و روان نوجوان است تا از این طریق، این فضایل با شخصیت او عجین شود زیرا انسانی که از نوجوانی با فضایل اخلاقی رشد کند در برابر

ردایل اخلاقی به خوبی مقاومت می‌کند اما فضایل اخلاقی که پرورش آنها در نوجوان باعث حفظ او از انحرافات خواهد شد عبارت است از حیاء، عفت و غیرت.^{۳۰}

نتیجه

تربیت جنسی در این دوران از حساسیت ویژه‌ای برخوردار است و چنانچه به درستی توسط والدین نوجوان و مربیان وی انجام نگیرد، باعث می‌شود نوجوان به سمت به کارگیری نامناسب از نیروهای غریزی‌اش هدایت شود.

آماده‌سازی دختر و پسر نوجوان برای پذیرش و گذر از این مرحله نیازمند آگاه‌سازی و برخورد صحیح با او می‌باشد تا ضمن کسب فضایل اخلاقی در برخورد با مسائل گوناگون دچار سردرگمی و تحییّر نگردد.

خلأ آموزش و فقدان آگاهی نوجوان بی‌اطلاع از مسائل بلوغ که از نحوه‌ی نیروی غریزه‌ی جنسی و کنترل آن آگاهی ندارد بستری مساعدی را فراهم می‌کند که میکروب کشنده‌ی بیماری‌های اخلاقی از جمله انحرافات جنسی در آن رشد نمایند

پی‌نوشت‌ها

۱. محمد بن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج ۲، ص ۴۲۰.
۲. علی نقی فیهمی، تربیت جنسی، قم، انتشارات دارالحدیث، ۱۳۸۷، ص ۱۰۳.
۳. علی نقی فیهمی، تربیت جنسی، همان، ص ۱۳۳.
۴. ابراهیم امینی، اسلام و تعلیم و تربیت، چاپ پنجم، تهران، سازمان انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۳۹، ص ۳۳.
۵. حسین نجفی، روان‌شناسی نوجوانی، تهران، انتشارات بیکران، ۱۳۷۶، ص ۳۳۳.
۶. علی اسماعیلی، جوان، انگیزه و رفتار جنسی، تهران، انتشارات لقاالنور، ۱۳۸۱، ص ۷۱.
۷. علی اسماعیلی، جوان، انگیزه و رفتار جنسی، ص ۷۳؛ محسن تنه‌کار، آشنایی والدین با دوران بلوغ نوجوان، قم، نسیم حیات، ۱۳۸۹، ص ۶۵ و ویلیام آلتون، روان‌شناسی بلوغ و تربیت جنسی کودکان و نوجوانان، ترجمه فضل‌الله شاهلویی پور و پروین قائمی، بی‌جا، انتشارات حسام، ۱۳۷۰، صص ۱۸۷ و ۱۸۸؛ کابیان و ساوک، مسائل جنسی و اختلافات روان‌تنی، ترجمه نصرت‌الله پورافکاری، چاپ دوم، بی‌جا، انتشارات ذوقی، ص ۷۶.
۸. عادت ماهانه به این علت بوجود می‌آید که جلاره رحم با پرده‌های نازکی پوشیده شده تا در طول حاملگی بتواند جنین را تغذیه کند و تا زمانی که دختر جوان باردار نشده این پرده‌ها پاره می‌شود و عادت ماهانه ایجاد و خون از بدن

- خارج می‌شود اسپرم در بدن پسر هنگامی که به سن بلوغ می‌رسد تولید می‌شود و این مایعی است که سلول‌های نر در آن زندگی می‌کنند که هر چند یکبار و به خصوص در هنگام خواب از مجرای تناسلی فرد خارج می‌شود. ویلیام آلتون، روان‌شناسی بلوغ و تربیت جنسی کودکان و نوجوانان، همان، ص ۵۵؛ محمدرضا شرفی، مراحل رشد و تحول انسان، چاپ دوم، تهران، مؤسسه فرهنگی منادی تربیت، ۱۳۳۹، ص ۱۹۷.
۹. عواملی از قبیل نوشته‌های تحریک آمیز، فیلم‌های مبتذل، ماهواره و عدم استفاده‌ی صحیح از اینترنت، بعضی خوراکی‌ها و سایر چیزهایی که جنبه‌سکسی دارند را از دسترس نوجوان خود خارج نمایند همچنین باید به نوجوان بیاموزند شب‌ها مایعات زیاد ننوشند و از مصرف سرکه، فلفل، خردل و غذاهایی که کالری زیاد دارند بپرهیزند تا این عارضه برطرف گردد. و. کوچتکف، و. م. لایبک، روان‌شناسی و تربیت جنسی کودکان و نوجوانان، ترجمه محمد تقی زاک‌چاپ پنجم، تهران، انتشارات بنیاد، ۱۳۶۴، ص ۲۰۷.
۱۰. ماندانا سلحشور، خانواده و تربیت جنسی کودکان و نوجوانان، تهران، نشر پنجره، ۱۳۸۷، صص ۸۹-۸۸.
۱۱. ر. ک. محمد بن الحسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۹۵.
۱۲. حبیب گنات، روان‌شناسی بلوغ، ترجمه مهدی قراچه‌داغی، تهران، شرکت نکته پردازان، ۱۳۶۸، ص ۲۴.
۱۳. محمد بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۷۷؛ محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۷، ص ۱۶۵.
۱۴. علی نقی فقیهی، تربیت جنسی، ص ۱۳۶.
۱۵. ابراهیم جعفری کرمانی، سکسولوژی، بحثی درباره فیزیولوژی و روان‌شناسی رفتار جنسی، بی‌جا، انتشارات خوشه، ۱۳۳۹، ص ۵۰.
۱۶. امام علی علیه‌السلام می‌فرمایند از رسول خدا شنیدم که فرمودند «لَعَنَ اللَّهُ الْمُتَشَبِهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بالنِّسَاءِ وَ لَعَنَ اللَّهُ الْمُتَشَبِهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ». خداوند لعنت کند مردانی را که خود را شبیه زنان می‌کنند و زنانی که خود را شبیه مردان می‌سازند. (محمدرضا بابویه قمی)، (شیخ صدوق) الخصال، قم، انتشارات جامعه مدرسین، ۱۴۰۳، ص ۵۸۷؛ محمد بن الحسن حر عاملی، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج ۲۰، ص ۲۲۸.
۱۷. علی نقی فقیهی، تربیت جنسی، ص ۱۳۹؛ علی قائمی، سازندگی و تربیت دختران، تهران، انتشارات انجمن اولیاء و مربیان جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول، ۱۳۶۹، ص ۱۳۰؛ ابراهیم جعفر کرمانی، نوجوانی، تهران، نشر رشد، ۱۳۵۲، ص ۲۵.
۱۸. فوستر کلاین - جیم فی، تربیت نوجوان با عشق و منطق، ترجمه مهدی قراچه‌داغی، نشر قطره، ۱۳۸۶، ص ۹۶؛ عباس پسندیده، جوان، هیجان و خوشبختنداری، قم، انتشارات دارالحدیث، ۱۳۸۵، ص ۱۱۲.
۱۹. احمد پیرام، محسن معروفی، دلواپسی‌های جنسی پسر، مادر و فرزند، چاپ سوم، اصفهان، شهید حسین فهمیده، ۱۳۸۸، ص ۱۲۰؛ سوره روم، آیه ۲۱.
۲۰. حافظ ثابت، تربیت جنسی در اسلام، قم، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۱، ص ۲۰۷.
۲۱. علی نقی فقیهی، تربیت جنسی، ص ۱۴۷.
۲۲. هربرت جینزبرگ، رشد عقلانی از دیدگاه پیاژه، فریدون حقیقی، انتشارات فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۵۷، ص ۳۰۲.
۲۳. روح‌الله موسوی خمینی قدس سره، چهل حدیث، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۳۴، ص ۴۹۹.
۲۴. محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۱، ص ۱۷۸؛ محمد بن بابویه قمی، (شیخ صدوق)، الخصال، ص ۱۸۶.
۲۵. محمد بن الحسن حر عاملی، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج ۶، ص ۱۶۸.
۲۶. علی نقی فقیهی، تربیت جنسی، ص ۱۹۶.
۲۷. محمد محمدی ری‌شهری، میزان الحکمه، ج ۱، ص ۱۰۰، ح ۲۹۰؛ عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، غرر الحکم و درر الکلم، ج ۲، ص ۴۴۶، ۳۳۴۱.
۲۸. ر. ک. رضا فرهادیان، غلامعلی حناد عادل و دیگران، آنچه درباره کودکان و نوجوانان باید بدانیم، چاپ دوم، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، حوزه علمیه قم، ۱۳۷۶، ص ۸۱ تا ۸۴.
۲۹. ر. ک. ریحانه هاشمی، محمد حسن هاشمی زاده، شیوه‌های کنترل عریزه جنسی از دیدگاه اسلام، ص ۱۴۲.
۳۰. علی نقی فقیهی، تربیت جنسی، ص ۲۰۳.

تأثیر رسانه‌های گروهی بر تربیت تلخیص: زهراسحاقی*

کلیدواژه‌ها: رسانه‌های گروهی، تربیت فرزند مقلمه
تربیت عبارت از متخلق شدن به اخلاق الهی و مؤدب گشتن به آداب الهی است.^۱
در این تحقیق به تأثیر رسانه‌های گروهی از جمله تلویزیون، ماهواره، رایانه و اینترنت پرداخته شده که این رسانه‌ها می‌توانند دو کاربرد داشته باشند، ممکن است تیغی در دست پزشکی متعهد و دلسوز یا خنجر جری در دست انسان قاتل باشد

عوامل مؤثر در تربیت

عوامل و متغیرهای زیادی در تربیت جوانان دخالت دارند که شمارش و کنترل همه آنها در موقعیت‌های تربیتی مبسر

چکیده
در جهان امروز، پیشرفت تکنولوژی در زمینه ارتباطات و انتقال اطلاعات باعث بوجود آمدن تعاملات ارتباطی زیادی در سراسر جهان شده است، با توجه به رشد و گسترش رسانه‌های ارتباط جمعی و استفاده روزافزون از فناوری‌های جدید به ویژه تلویزیون، ماهواره و اینترنت شاهد ورود عناصر فرهنگی جدید در میان خانواده‌ها و حریم خصوصی آنها هستیم. بی‌شک حضور چنین پدیده‌هایی تأثیرات بسیاری را در پی خواهد داشت.
در این مقاله سعی شده است با برشمردن مختصر این اثرات در جهات مختلف مثبت و منفی، راهکارهایی برای به حداقل رسیدن آسیب‌های ناشی از آن ارائه گردد.

* برگرفته از پایان نامه با موضوع تأثیر رسانه‌های گروهی بر تربیت فرزند مرضیه صادق تولایی، استاد راهنما آقای محمود صمدی، تابستان ۹۲

ماهواره به عنوان یکی از اساسی‌ترین و بنیادی‌ترین ابزار جنگ روانی در دست اجانب، این نقش حساس را ایفا می‌کند. قابلیت‌هایی که آنها دارند این است که پوشش قرار دادن کشورهای مزبور، تبدیل به ابزاری شده‌اند که قدرت‌ها توسط آنها می‌توانند راحت‌تر از پیش، دست به تهاجم فرهنگی و جنگ روانی بزنند.^۴
(ج) بازی‌های رایانه‌ای
یکی از جلوه‌های انقلاب الکترونیک، بازی‌های ویدئویی -

نیست، از جمله:

۱. خانواده
 ۲. مدرسه
 ۳. محیط اجتماعی
 ۴. رسانه‌های گروهی
- از آنجا که رسانه‌های گروهی سیطره‌ی فراگیری بر زندگی انسان دارند و افکار، احساسات و حتی تمایلات و نیازهای او را تحت تأثیر قرار می‌دهند در این تحقیق مورد بررسی قرار خواهد گرفت. قبل از آن باید توجه داشت که فرزند مورد بحث در اینجا دارای سن ۳ تا ۱۵ سالگی است که از جمله ویژگی‌های چنین کودک کی عبارتند از:

۱. شناخت ناقص از جهان
۲. اشتیاق برای فراگیری

رسانه‌های گروهی

۱. تعریف رسانه:

رسانه موجود زنده‌ای است که پیامی را از پیام‌ساز به یک پیام‌گیر (مخاطب) منتقل می‌کند

۲. اهمیت رسانه‌های گروهی

امام خمینی رحمت الله علیه در مورد اهمیت رسانه‌های فرمایند:

«دانشگاه‌ها، دانشگاه‌های موضعی هستند. این رادیو و تلویزیون است که یک دانشگاه عمومی است، یعنی دانشگاهی که در تمام سطح کشور گسترده است. لذا لازم است که رسانه‌های گروهی (تلویزیون، ماهواره، رایانه، بازی‌های رایانه‌ای) که بر تربیت فرزند تأثیر مستقیم می‌گذارد به صورت جداگانه در مورد ویژگی‌ها و قابلیت‌هایشان بحث گردد.»

الف) تلویزیون

تلویزیون از یک سو، رسانه‌ای است که قوای ادراکی انسان (عقل، خیال و وهم) را تحت تأثیر قرار می‌دهد. از این رو یکی از ویژگی‌های متمایز کننده تلویزیون، کیفیت و جذابیت آن است. این ویژگی با خصلت تصویری، بصری آن که تفکر و اندیشه گاه جای خود را به عوام زدگی و بهر موری‌های عامیانه می‌دهد جزء جدانشدنی این رسانه است.^۳

ب) ماهواره

رایانه‌ای است که به تعبیر برخی از پژوهشگران تحول عمیقی در اوقات فراغت کودکان، نوجوانان و جوانان پدید آورده است.

بر بررسی آثار روانی-اجتماعی بازیهای ویدئویی، رایانه‌ای القای برخی از ارزش‌های فرهنگی، سیاسی و اعتیاد به

بازیهای الکترونیکی، ترویج ارزش‌های فرهنگی خاص مشاهده می‌شود.

تأثیر رسانه‌های گروهی بر تربیت فرزند و راهکارهایی برای مقابله با تأثیرات منفی آن

دیدگاه‌های نظری درباره تأثیر وسایل ارتباط جمعی^۱

۱. دیدگاه افراطی
طرفداران این نظریه معتقدند آثار ارتباط جمعی طوری است که گاه نسلی تازه برای اولین بار در تاریخ انسان پدید می‌آورد «ژان کانو» می‌نویسد: این اندیشه در نظر مردم رواج یافته که وسایل ارتباط جمعی می‌توانند افکار فلسفی و سیاسی را منقلب نموده، شکل تازه‌ای به آن

بخشند و به اختیار تمامی رفتارها راهدایت نمایند.

۲. دیدگاه تفریطی
طبق این دیدگاه وسایل ارتباطی

علی رغم تکنولوژی برتری که دارند با موانع بسیاری در راه تأثیرگذاری مواجه‌اند و بنابراین تأثیر چندانی بر مخاطبین خود ندارند.

۳. دیدگاه بینابین
به نظر می‌رسد این دیدگاه واقع

بینانه‌تر باشد چرا که بیان می‌کند هر چند باید پذیرفت که وسایل ارتباط جمعی، اثرات چشمگیری بر جا می‌گذارد اما این آثار نه آن چنان است که هیچ محدودیتی را نشانساند یا آنکه چنان ناچیز است که هیچ اعتنایی را شایسته نباشد. تأثیر تلویزیون بر تربیت فرزند

کسی که نمی‌تواند مدعی شود که تلویزیون برای کودکان صرفاً خوب یا بد است چرا که بستگی به شرایط کودکان دارد اما باید توجه داشت رابطه‌ی تلویزیون

بر مخاطبان خویش، نوعی رابطه‌ی تسخیری است که از طریق ایجاد جاذبه در تماشاگر برقرار می‌شود و این امر در انسان‌های ضعیف‌النفس، کودکان و اشخاصی که اصطلاحاً

آنها را عاطفی و احساساتی می‌خوانند بیشتر کارگر می‌افتد.

تأثیرات مثبت تلویزیون

(الف) پر کردن اوقات فراغت فرزند^۲
تلویزیون می‌تواند ابزاری ارزشمند نه تنها برای مشغول کردن کودکان باشد بلکه اگر وسیله‌ی هدایت‌ناپذیر نامرئیزی صحیح اداره شود، می‌تواند با کارکردهای پنهان زیادی که دارد به عنوان وسیله‌ای سازنده، به خوبی اوقات فراغت آنان را پر کند.

(ب) تلویزیون و اجتماعی شدن
زندگی اجتماعی دارای شاخص‌ها و نمادهایی است که کودکان از طریق تلویزیون می‌توانند با این نمادها آشنا شده و چیزهای زیادی را درباره خود زندگی و چگونگی رفتار در شرایط گوناگون بیاموزند.

تأثیرات منفی تلویزیون بر تربیت فرزند

(الف) تأثیر فیلم‌های مربوط به بزرگسالان بر کودکان

برخی از روانشناسان و روانکاوان احساس می‌کنند مواجهه دائمی کودکان با تماشای برنامه‌های بزرگسالان می‌تواند

به نحوی غیرطبیعی تأثیر محیط زندگی بزرگسالان را بر کودک سرعت بخشد و او را به اجبار به نوعی بلوغ زودرس بکشاند. بلوغی که ویژگی‌های آن سردرگمی، عدم اعتماد به بزرگسالان، رویکرد سطحی به مسائل بزرگسالان و حتی عدم تمایل به بزرگ شدن است.^۱

(ب) اختلال بین فعالیت‌های کودکان و وارد آمدن برخی آسیب‌های جسمانی

به نظر می‌رسد تماشای تلویزیون جایگزین دیگر فعالیت‌هایی می‌شود که کودکان باید به طور مستقیم با آنها درگیر شوند از قبیل رفتن به سینما، بازی کردن، مطالعه، گوش دادن به رادیو و دیگر فعالیت‌های غیر سازمان، همچنین بروز چاقی، تأثیرات منفی بر شنوایی و بینایی، بسته شدن فضای فکری فرزندان و قالب‌بندی محدود برنامه‌های تلویزیون که مانع تفکر و خلاقیت کودکان می‌شوند از جمله آسیب‌هایی

است که بر جسم فرزندان وارد می‌گردد.

(ج) تأثیر آگهی‌های تلویزیونی
کودکان ۳ تا ۴ ساله معمولاً می‌توانند تفاوت بین برنامه‌ها و تبلیغات تجاری را تشخیص دهند با این حال کودکان تا ۸ سالگی از قصد تبلیغات تجاری به وضوح آگاه نیستند و به همین دلیل ممکن است بر سر خرید محصولات تبلیغاتی با والدین و یا در خصوص تغذیه مناسب بر اثر تبلیغات دچار تعارضاتی گردند.^{۱۱}

(د) رواج خشونت

کودکانی که پرخشگری زیادی در تلویزیون مشاهده کرده‌اند و ذاتاً نیز پرخاشگرند احتمال دارد که به علت

برانگیختگی شدید ناشی از محرک‌های تلویزیونی، به اعمال پرخاشگرانه‌ی آشکار دست بزنند.

راهکارهایی برای مقابله با تأثیرات منفی تلویزیون^{۱۲}

(۱) ساعات تماشای تلویزیون باید محدود باشد.
(۲) والدین نباید به کودکان خود اجازه بدهند که برنامه‌های خشن را تماشا کنند.

(۳) همراه با فرزندان تلویزیون تماشا کنید، بهترین روش برای دادن پیام‌های صحیح در مورد برنامه‌های تلویزیون به فرزندان این است که همراه با او تلویزیون تماشا کنید

و به او کمک کنید که نگاهی انتقادی به مسائل داشته باشد.
تأثیر ماهواره بر تربیت فرزند
 برنامه‌های ماهواره‌ای بیشتر سبب اختلالات روان پریشی و خویشتن‌شدگی مخاطبان می‌شود و از طرف دیگر فراگرد تفکر مختل، که در اثر مشاهده برنامه‌های هیجان‌انگیز و زخوت‌آور ماهواره‌ای شکل می‌گیرد که پرش ایده‌ها یا شتاب فکر، استعداد تفکر و قطع جریان تفکر سالم را به همراه دارد. استفاده از ماهواره در تمامی زمینه‌های زندگی نوجوان و جوانان تأثیرات شگرف و عمیقی بر جای می‌گذارد. نوجوانان با تماشای برنامه‌هایی که

زیر خلاصه کرد.
 ۱. کم‌رنگ شدن باورهای دینی و روی گردانی از احکام الهی و ترک واجبات
 ۲. تغییر فاحش در شیوه لباس پوشیدن و آرایش موها
 ۳. آلوده شدن به گناه اخلاقی و جنسی
 ۴. برجای گذاشتن تأثیرات عمیق بر روی شکل‌گیری هویت نوجوانان
 ۵. غرب‌گرایی مصرف‌گرای و تحمل‌گرایی در اثر تبلیغات متعدد و گاه غیر ضروری.
راهکارهایی برای مقابله با تأثیرات منفی ماهواره
 هدف شبکه‌های ماهواره‌ای تغییر الگوی نگرشی و رفتاری خانواده‌ها می‌باشد. این برنامه‌ها قصد دارند نوع تفکر و بینش سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ما را تغییر دهند و

مصرف‌گرایی را میان تماشاگران نشان نهادینه کنند. از مهم‌ترین راه‌های مقابله با آسیب‌های ماهواره و ابزار رسانه‌ای تقویت فرهنگ خودی، بومی، ملی و دفاع از ارزش‌های ملی و بالا بردن سطح آگاهی خانواده، برنامه‌ریزی مناسب برای اوقات فراغت جوانان، ترویج الگوهای رفتاری مناسب در خانواده و اجتماع و باید با آگاهی بخشی و فرهنگ سازی به موقع و صحبت پیرامون آثار مثبت و منفی این ابزار رسانه‌ای سعی کند فرهنگ و اعتقادات مذهبی را آموزش دهد.^{۱۳}

با دانسته‌های مذهبی و دینی‌شان تفاوت دارد دچار نوعی تعارض بین فرهنگی شده و همین تعارض‌ها سرچشمه بسیاری از کشمکش‌های درونی، اضطراب و درگیری‌ها با پدر و مادر یا اولیای مدرسه می‌شود.

می‌توان با توجه به آنچه گفته شد می‌توان به طور کلی تأثیرات برنامه‌های ماهواره را در موارد

اشاره مختصر به راهکارها

۱. رسیدگی همه جانبه به نوجوانان و کودکان و نیازهای آنها.
۲. پر بار سازی و جذاب کردن برنامه‌های تلویزیونی در جهت پر کردن اوقات فراغت نسل نوجوان و به نوعی دقت در مخاطب شناسی کردن در برنامه‌های تلویزیون.
۳. ایجاد زمینه‌های به کارگیری نسل نوجوان در کارهایی که باعث افزایش روحیه و اعتماد به نفس در آنان شود و از طرفی اوقات آنها به بطالت نرود.

تأثیر بازی‌های رایانه‌ای بر تربیت فرزند

بازی‌های رایانه‌ای، رایانه‌ها که امروزه در بیشتر شئون زندگی انسان هارا یافته‌اند، همچون دیگر ساخته‌های دست بشر دوروی سکه دارند که یک سوی آن بهره‌گیری درست و مفید برای سرعت بخشی، دقت در کارها و کمک به پیشرفت امور است و روی دیگر آن استفاده نادرست و نابسجاست که گاه آسیب‌های فراوانی را در پی دارد.

تأثیرات مثبت بازی‌های رایانه‌ای^{۱۴}

۱. برنامه‌های بسیار متنوعی ساخته شده که به نوجوان امکان می‌دهد تصاویر یا داستان‌هایی را خلق کند و یا اینکه امکاناتی را ارائه می‌دهند که نوجوانان را با تاریخ، جغرافیا و ... علاقه‌مند می‌کنند.
۲. برخی از برنامه‌های آموزشی به نوجوانان کمک می‌کند تا بسیاری از مهارت‌های زندگی را خود تمرین کند.
۳. بازی‌های رایانه‌ای به برخی هماهنگی‌ها میان چشم و دست و پرورش عضله‌ها کمک می‌کند.

تأثیرات منفی بازی‌های رایانه‌ای

- الف) آسیب‌های جسمانی
 - ب) آسیب‌های روانی-تربیتی
۱. انزوای طلبی
 ۲. تقویت حس پر خاشگری
 ۳. تنبیل شدن ذهن
 ۴. پیامد منفی در روابط خانوادگی
 ۵. افت تحصیلی

راهکارهایی برای تأثیرات منفی بازی‌های رایانه‌ای^{۱۵}

۱. اگر چنانچه قرار است از بازی‌های رایانه‌ای استفاده کند بهتر است بازی‌های تصویری خلاق که کودکان باید به وسیله آنها معماهایی را حل کنند بیش از بازی‌های دیگر مورد توجه قرار دهید.
۲. والدین وقت بیشتری را به کودک و نوجوان خویش اختصاص بدهند، هر قدر وقت گذاری و ارتباط صحیح بین والدین و فرزندان بیشتر باشد زمینه‌چین بازی‌هایی کمتر فراهم می‌شود.
۳. بهتر است والدین با نوجوان و کودک محبت کنند که فقط روزهای تعطیلی مجاز به استفاده از این بازی‌ها هستند.

نتیجه

با توجه به اینکه عصر حاضر عصر اطلاعات و تکنولوژی است و رسانه‌های گروهی روز به روز در حال پیشرفت هستند تأثیر زیادی بر خانواده و خصوصاً فرزندان می‌گذراند باید سعی شود که رسانه‌های گروهی به سمت و سوی اسلام و باورهای دینی سوق داده شوند نه اینکه از موازین اسلام فاصله بگیرند.

پی‌نوشت‌ها

۱. راستگو، حمید بررسی تطبیقی شیوه‌های فرزند پروری در پرتو نهج البلاغه، پایگاه ۲۰۰۰www.wiqnai.ir حاجی دآبادی محمدعلی، تربیت اسلامی، علیرضا صادق زلمقمصری، ص ۲۰۷-۳. پستمن، نیل، نقش رسانه‌های گروهی در زوال دوران کودکی، صادق طباطبایی، اطلاعات، ۱۳۸۸، ص ۳۲۲-۴. متفکر، حسین، جنگ روانی، زمزم هدایت، ۱۳۸۷، ص ۱۸۳-۵. خوشفر، غلامرضا، بررسی تأثیر وسایل ارتباط جمعی بر اختلاف اجتماعی نوجوانان، پایگاه ۶-hanfir/template/news/۶-آذری، سعید، مترجم، به نقل از اثرات رفتاری تلویزیون بر کودکان و نوجوانان، مجله پژوهش، شماره ۱۵ و ۱۳۷۷، ص ۱۷۷، پایگاه ۷-manifat.nashriyat.ir همان، ۸- همان، ص ۹۳. ۹. همان، ص ۱۱۲-۱۰. پستمن، نیل، نقش رسانه‌های تصویری در زوال دوران کودکی، زندگی در عیش-۱۱. پایگاه ۱۱-http://azimzade.blogfa.com ۱۲. اسپاک، بنیامین، تغذیه و نگهداری کودک، مترجم: پروین قانعی، انتشارات پیمان، تهران، ۸۹، ص ۷۰۹-۱۳. عظیم‌زاده، زهره-۱۴. پایگاه ۱۵-www.manfat.ir/kol/maghalat. همان